

دانشگاه سیستان و بلوچستان

کارگاه مقاله‌نویسی

دکتر آسمانی ذبیح نیا عمران دکتر مصطفی گرجی

«امروزه کتابخوانی و علم آموزی، نه تنها یک وظیفه ملی، که یک واجب دینی است.»^۱

در عصر حاضر یکی از شاخصه‌های ارزیابی رشد، توسعه و پیشرفت فرهنگی هر کشوری میزان تولید کتاب، مطالعه و کتابخوانی مردم آن مرز و بوم است. ایران اسلامی نیز از دیرباز تاکنون با داشتن تمدنی چندهزارساله و مراکز متعدد علمی، فرهنگی، کتابخانه‌های معتبر، علماء و دانشمندان بزرگ با آثار ارزشمند تاریخی، سرآمد دولتها و ملت‌های دیگر بوده و در عرصه‌ی فرهنگ و تمدن جهانی بهسان خورشیدی تابناک همچنان می‌درخشد و با فرزندان نیک‌نهاد خویش هنرمنایی می‌کند. چه کسی است که در دنیا با دانشمندان فرزانه و نام‌آور ایرانی همچون ابوعلی سینا، ابوریحان بیرونی، فارابی، خوارزمی و ... همچنین شاعران بر جسته‌ای نظیر فردوسی، سعدی، مولوی، حافظ و ... آشنا نباشد و در مقابل عظمت آنها سر تعظیم فرود نیاورد. تمامی این افتخارات ارزشمند، برگرفته از میزان عشق و علاقه فراوان ملت ما به فراغیری علم و دانش از طریق خواندن و مطالعه منابع و کتاب‌های گوناگون است. به شکرانه‌ی الهی، تاریخ و گذشته ما، همیشه درخشنan و پربار است. ولی اکنون در این زمینه در چه جایگاهی قرار داریم؟ آمار و ارقام ارائه شده از سوی مجتمع و سازمان‌های فرهنگی در مورد سرانه‌ی مطالعه‌ی هر ایرانی، برایمان چندان امیدوار‌کننده نمی‌باشد.

کتاب، دروازه‌ای به سوی گسترده‌ی دانش و معرفت است و کتاب خوب، یکی از بهترین ابزارهای کمال بشری است. همه‌ی دستاوردهای بشر در سراسر عمر جهان، تا آنجا که قابل کتابت بوده است، در میان دست‌نوشته‌هایی است که انسان‌ها پدید آورده و می‌آورند. در این مجموعه‌ی بی‌نظیر، تعالیم الهی، درس‌های پیامبران به بشر، و همچنین علوم مختلفی است که سعادت بشر بدون آگاهی از آنها امکان‌پذیر نیست. کسی که با دنیای زیبا و زندگی بخش کتاب ارتباط ندارد بی‌شک از مهم‌ترین دستاورده انسانی و نیز از بیشترین معارف الهی و بشری محروم است. با این دیدگاه، به روشنی می‌توان ارزش و مفهوم رمزی عمیق در این حقیقت تاریخی را دریافت که اولین خطاب خداوند متعال به پیامبر گرامی اسلام(ص) این است که «بخوان!» و در اولین

۱. پیام مقام معظم رهبری به مناسبت آغاز هفته کتاب ۷۲/۱۰/۴

سوره‌ای که بر آن فرستاده‌ی عظیم الشأن خداوند، فرود آمده، نام «قلم» به تجلیل یاد شده‌است: **إِقْرَا وَ رُبِّكَ الْأَكْرَمُ . الَّذِي عَلَمَ بِالْقَلْمَن** در اهمیت عنصر کتاب برای تکامل جامعه‌ی انسانی، همین بس که تمامی ادیان آسمانی و رجال بزرگ تاریخ بشری، از طریق کتاب جاودانه مانده‌اند.

دانشگاه پیام‌نور با گستره‌ی جغرافیایی ایران‌شمول خود با هدف آموزش برای همه، همه‌جا و همه‌وقت، به‌عنوان دانشگاهی کتاب‌محور در نظام آموزش عالی کشورمان، افتخار دارد جایگاه اندیشه‌سازی و خردورزی بخش عظیمی از جوانان جویای علم این مرز و بوم باشد. تلاش فراوانی در ایام طولانی فعالیت این دانشگاه انجام پذیرفته تا با بهره‌گیری از تجربه‌های گرانقدر استادان و صاحب‌نظران برجسته کشورمان، کتاب‌ها و منابع آموزشی درسی شاخص و خودآموز تولید شود. در آینده هم، این مهم با هدف ارتقای سطح علمی، روزآمدی و توجه بیشتر به نیازهای مخاطبان دانشگاه پیام‌نور با جدیت ادامه خواهد داشت. به‌طور قطع استفاده از نظرات استادان، صاحب‌نظران و دانشجویان محترم، ما را در انجام این وظیفه‌ی مهم و خطیر یاری‌رسان خواهد بود. پیش‌اپیش از تمامی عزیزانی که با نقد، تصحیح و پیشنهادهای خود ما را در انجام این وظیفه‌ی خطیر یاری می‌رسانند، سپاسگزاری می‌نماییم. لازم است از تمامی اندیشمندانی که تاکنون دانشگاه پیام‌نور را منزلگه اندیشه‌سازی خود دانسته و ما را در تولید کتاب و محتوای آموزشی درسی یاری نموده‌اند، صمیمانه قدردانی گردد. موفقیت و بهروزی تمامی دانشجویان و دانشپژوهان عزیز آرزوی همیشگی ما است.

دانشگاه پیام‌نور

فهرست مطالب

نه	پیشگفتار
۱	فصل اول. تعاریف، مفاهیم و کلیات
۱	هدف کلی
۱	هدف‌های یادگیری
۱	مقدمه
۲	۱- مقاله
۵	۲- مهم‌ترین کارکرد مقاله در پژوهش‌های علمی
۵	۳- ویژگی مقاله خوب
۶	۴- اهمیت و ضرورت مقاله‌نویسی
۸	۵- انواع مقاله
۸	۱-۵-۱ مقاله ادبی
۸	۲-۵-۱ مقاله انتقادی
۹	۳-۵-۱ مقاله توصیفی
۹	۴-۵-۱ مقاله رسمی
۹	۵-۵-۱ مقاله غیررسمی (=خودمانی)
۹	۶-۵-۱ مقاله دانشنامه‌ای
۱۰	۷-۵-۱ مقاله تبلیغاتی
۱۰	۸-۵-۱ مقاله عادی
۱۰	۹-۵-۱ مقاله جدی
۱۱	۱۰-۵-۱ مقاله مرده و عقیم
۱۱	۱۱-۵-۱ مقاله خوب و معروف

۱۱	۱۲-۵-۱	مقاله موفق
۱۱	۱۳-۵-۱	مقاله پُراستاد
۱۱	۱۴-۵-۱	مقاله پیشو
۱۱	۱۵-۵-۱	مقاله پژوهشی
۱۳	۱۶-۵-۱	مقاله تحقیقی
۱۳	۱۷-۵-۱	مقاله تحلیلی
۱۳	۱۸-۵-۱	مقاله مروری
۱۵	۱۹-۵-۱	مقاله گردآوری
۱۶		خلاصه فصل اول
۱۶		خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل اول
۱۷		خودآزمایی تشریحی فصل اول
۱۹		فصل دوم. ساختار مقاله
۱۹		هدف کلی
۱۹		هدف‌های یادگیری
۱۹		مقدمه
۲۰	۱-۲	قالب مقاله
۲۰	۱-۱-۲	عنوان مقاله
۲۳	۲-۱-۲	نام مؤلف یا مؤلفان و سازمان وابسته
۲۳	۳-۱-۲	چکیده مقاله
۲۶	۴-۱-۲	کلیدواژه
۲۷	۵-۱-۲	مقدمه مقاله
۲۸	۶-۱-۲	سوال تحقیق
۲۸	۷-۱-۲	فرضیه تحقیق
۲۹	۸-۱-۲	هدف پژوهش
۳۰	۹-۱-۲	نوشتن سابقه و پیشینه تحقیق در مقاله
۳۱	۱۰-۱-۲	روش تحقیق
۳۴	۱۱-۱-۲	جامعه پژوهش
۳۴	۱۲-۱-۲	مبانی نظری تحقیق
۳۴	۱۳-۱-۲	نوشتن متن اصلی در مقاله
۳۶	۱۴-۱-۲	نتیجه‌گیری مقاله
۳۷	۱۵-۱-۲	منابع مقاله
۳۹		خلاصه فصل دوم
۴۰		خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل دوم
۴۱		خودآزمایی تشریحی فصل دوم

۴۳	فصل سوم. ویرایش و بازنگری مقاله
۴۳	هدف کلی
۴۳	هدف‌های یادگیری
۴۳	مقدمه
۴۴	۱-۳ رعایت چند نکته در مقاله‌نویسی
۴۴	۱-۱-۳ انسجام و وحدت مطالب مقاله
۴۴	۲-۱-۳ پی‌نوشت
۴۵	۳-۱-۳ سرقت ادبی
۴۶	۴-۱-۳ چاپ چندباره یا همپوشانی مقالات
۴۷	۵-۱-۳ کوتاه نوشت‌ها (=علامت اختصاری)
۵۰	۶-۱-۳ اهمیت بند و پارگراف در مقاله‌نویسی
۵۲	۷-۱-۳ بهره‌گیری از نشانه‌های نگارشی در مقاله‌نویسی
۵۴	۸-۱-۳ زبان مقالات علمی
۵۶	۹-۱-۳ چند پیشنهاد و راهکار عملی برای نوشن مقاله
۵۷	خلاصه فصل سوم
۵۷	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل سوم
۵۸	خودآزمایی تشریحی فصل سوم
۵۹	فصل چهارم. ارسال مقاله
۵۹	هدف کلی
۵۹	هدف‌های یادگیری
۵۹	مقدمه
۶۰	۱-۴ نکات ضروری برای ارسال مقاله به نشریه یا همایش
۶۱	۲-۴ آین نامه جدید نشریات علمی
۶۳	۳-۴ بررسی انواع مقالات از جهت اعتبار
۶۳	۱-۳-۴ مقالات علمی - پژوهشی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
۶۴	۲-۳-۴ مقالات علمی - ترویجی
۶۵	۳-۳-۴ مقالات ISI
۶۶	۴-۳-۴ مقالات ISC
۶۷	۵-۳-۴ مقالات همایشی یا کنفرانسی
۶۸	۴-۴ آشنایی با چند اصطلاح خارجی در مقاله
۶۹	۵-۴ نمونه مقاله علمی - پژوهشی چاپ شده
۶۹	۱-۵-۴ انواع ادبی و اضطراب‌های بشری با توجه به آرای پل تیلیش
۸۱	۶-۴ نحوه ارزیابی مقاله
۸۱	۱-۶-۴ فرایند داوری و پذیرش مقالات
۸۳	خلاصه فصل چهارم

۸۵	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل چهارم
۸۶	خودآزمایی تشریحی فصل چهارم
۸۷	پاسخنامه
۸۹	منابع

پیشگفتار

تحقیق علمی در زمینه ادبیات، بررسی انتقادی با هدف کشف واقعیت‌های جدید در حوزه ادبی است. پژوهش، فرایند رسیدن به راه حل‌های قابل اطمینان مسائل از طریق گردآوری، تحلیل مباحث ادبی به شکل برنامه‌ریزی شده و نظاممند است.

در جهان معاصر، روز بروز نقش مهم تحقیقات ادبی در فرایند آموزش ادبیات، ایجاد دانش نو در این رشته، و حل مسائل ادبی بیشتر شناخته می‌شود و در آینده نیز با انجام برنامه‌های تحقیقی و پژوهشی، موجبات اعتلای حیثیت حرفه‌ای و دانشگاهی ادبیان فراهم خواهد شد. اگر پژوهشگران اقدام به نگارش و چاپ مقاله در حوزه تخصصی خود نکنند، هیچ‌کدام از موارد فوق محقق نمی‌شود. همچنین، تمامی موارد فوق زمانی در بهترین حالت خود محقق می‌شوند که مقاله چاپ شده، توسط سایر محققان در آن حوزه تخصصی مورد نقد، استفاده و استناد مثبت قرار گیرد.

پیشبرد ادبیات به برنامه‌های قوی تحقیقی نیاز دارد و این برنامه‌ها نه تنها ما را در جهت افزایش تأثیر روش‌ها و فنون و ابزارها مدد می‌کنند، بلکه امکان طراحی روش‌ها و فنون و ابزارهای تازه را نیز فراهم می‌سازند. در همین راستا، تحقیقات ادبی می‌توانند پاسخی برای مسائل حل نشده ادبی فراهم آورد و دانشجویان ادبیات را در جهت بهبود دشواری‌های ادبی مدد کند.

اساس کار در این کتاب یک دوره آموزش کاربردی و عملی مقاله‌نویسی برای دانشجویان به‌ویژه دانشجویان دوره کارشناسی است. به دانشجویان گرامی توصیه می‌شود ابتدا ساختار نگارش و تدوین مقاله علمی را بیاموزند، سپس سعی کنند تا با

کمک استادان و همکلاسی‌ها اقدام به نگارش مقاله علمی بکنند. بسیاری از دانشجویان برای به دست آوردن داده‌های مناسب کوشش زیادی کرده و زمان زیادی را صرف مطالعه و یا تحقیق می‌کنند؛ اما از آنجاکه طریق صحیح و درست نگارش مقاله را نمی‌دانند، در عمل بیشتر تلاش‌های آن‌ها برای کسب داده‌ها غیر استفاده می‌ماند. دانشجویان عزیز در صورت فراگیری نوشتمن مقالات علمی، می‌توانند با دیدی کامل مطالب را تجزیه و تحلیل کنند و با دانستن اصول صحیح مقاله‌نویسی می‌توانند داده‌ها و نتایج موجود را به صورتی منسجم و سازمان‌یافته در ساختاری که موردنظر مجلات علمی است، بیان کرده و به کسب نتایج در نوشتمن مقالات علمی دست یابند. برای بهبود عملکرد کتاب می‌توانید پیشنهادات و نظرات خود را با ایمیل^۱ در اختیار نویسنده مسئول قرار دهید. حتماً در چاپ‌های بعدی اصلاح خواهد شد.

آسیه ذبیح‌نیا عمران – مصطفی گرجی

1. Asieh.zabihnia@gmail.com

فصل اول

تعاریف، مفاهیم و کلیات

هدف کلی

آشنایی دانشجو با مقاله‌نویسی در ایران و جهان.

هدف‌های یادگیری

انتظار می‌رود که دانشجو پس از مطالعه این فصل بتواند:

۱. مقاله را تعریف کند.

۲. پیشینه مقاله در ایران را بیان کند.

۳. سابقه مقاله‌نویسی در غرب را توضیح دهد.

۴. انواع مقاله‌های ادبی را معرفی کند.

۵. مقاله مروری را تعریف کند.

۶. مقاله علمی-پژوهشی را شرح دهد.

۷. مقاله انتقادی را توضیح دهد.

مقدمه

مقاله ادبی نتیجهٔ پژوهش منطقی، ژرف و متمرکز نظری، عملی یا مختلط، به کوشش یک یا چند نفر در یک موضوع تازه و با رویکردی جدید با جهت دستیابی به نتایجی تازه، تهیه و منتشر می‌شود. چنین مقاله‌ای در حقیقت گزارشی است که محقق از یافته‌های علمی و نتایج اقدامات پژوهشی خود برای استفاده سایر پژوهشگران، متخصصان و علاقه‌مندان به دست می‌دهد.

تهیه گزارش از نتایج مطالعات و پژوهش‌های انجام شده، یکی از مهم‌ترین مراحل تحقیق به‌شمار می‌رود؛ زیرا اگر پژوهشگر نتواند دستاوردهای علمی خود را در اختیار سایر پژوهشگران قرار دهد، تحقیق او هراندازه هم که مهم باشد، به پیشرفت علم کمکی نخواهد کرد؛ زیرا رشد و گسترش هر عملی از طریق ارائه و به هم پیوستن دانش فراهم آمده از سوی تک‌تک اندیشمندان آن علم تحقق می‌یابد. از امتیازات مهم یک مقاله می‌توان به مختصر و مفید بودن، بروز بودن و جامع بودن آن اشاره کرد؛ چون پژوهشگر می‌تواند حاصل چندین ساله پژوهش خود در یک رساله، پایان‌نامه، پژوهش، یا حتی یک کتاب را به اختصار در یک مقاله علمی بیان کند تا محققان دیگر بتوانند با مطالعه آن مقاله از کلیات آن آگاهی یابند و در صورت نیاز بیشتر، به اصل آن تحقیقات مراجعه کنند. لذا، امروزه نشریات گوناگونی در زمینه‌های مختلف علمی-پژوهشی نشر می‌یابد و مقاله‌های به چاپ رسیده در آن‌ها، اطلاعات فراوانی را در اختیار محققان قرار می‌دهند.

پیشرفت‌های جامعه درنتیجه پژوهش حاصل می‌شود، بنابراین ضروری است، محققان با شیوه تدوین مقالات علمی آشنا باشند تا بتوانند با استفاده از شیوه‌های صحیح، با سهولت، نتایج تحقیقات و مطالعات خود را به صورت مقاله در اختیار علاقه‌مندان قرار دهند.

۱-۱ مقاله

پژوهش و مقاله‌نویسی در جامعه امروزی اهمیت زیادی دارد، زیرا «دانش بشری به مدد پژوهش رشد می‌کند و توسعه می‌یابد.» (کومار، ۱۳۸۱: ۵) و نگارش مقاله اثرات مشبّتی بر روند رو به رشد کلیه علوم دارد. «یکی از معیارهای کلیدی ارزیابی فعالیت علمی محققان، دانشگاه‌ها و یا در سطح کلان کشورها، بررسی میزان انتشارات علمی آن شخص، دانشگاه و یا کشور است. درواقع مقالات علمی معتبر، سندي دال بر صحت تحقیقات و پژوهش‌های ارائه شده، به وسیله محققان است. با پیدایش بسته‌های مناسب به منظور تبادل یافته‌های علمی در کمترین و کوتاه‌ترین زمان ممکن، مقالات به عنوان ابزاری قدرتمند در جهت اشاعه علوم، شناخته شده است.» (عارفی مینا‌آباد، ۱۳۹۴: ۱۹۲) زیرا «پژوهش، یاری‌رسان انسان در پیدا کردن راه حل مسئله‌ها و حل تضادها است.» (کومار، ۱۳۸۱: ۵).

مقاله در لغتنامه به معنی «سخن، گفتار و بخش یا فصلی از کتاب» به کار رفته است. (دهخدا، ۱۳۷۷: ذیل مدخل) معین در فرهنگ فارسی، یکی از معانی مقاله را نوشته‌ای دانسته است که درباره موضوعی نویسنده. (معین، ۱۳۷۵: ذیل واژه) عده‌ای آن را برابر با Discourse نهاده‌اند. (رزمجو، ۱۳۷۰: ۲۲۱) برخی آن را ترجمه Article دانسته‌اند. (ستوده، ۱۳۸۱: ۲۰۰) برخی دیگر نیز آن را برگردان Essay گفته‌اند. (رضایی، ۱۳۸۲: ۱۰۴) که به معنی وزن کردن، عیار گرفتن و آزمایش کردن است که ابتدا در فرانسه به معنی مقاله به کار رفته و سپس به انگلیسی نیز راه یافته است. مقاله «انشای تقریباً کوتاهی است به نثر که از موضوع خاصی بحث می‌کند و یا نقطه‌نظر معینی را شرح دهد و یا فکری را تبليغ کند.» (شمیسا، ۱۳۷۹: ۱۱۶). همچنین مقاله به نوشته‌ای اطلاق می‌شود، که هدف نویسنده آن بررسی یکی از مسائل علمی، ادبی، اجتماعی، اخلاقی و ... باشد و بخواهد با پژوهش دقیق و دقیق از جوانب امر موضوع را به اثبات رساند، یا نفی کند.

انتشار مقالات علمی راهی است که یک محقق نتایج کار تحقیقاتی خود را با دیگر محققان و یا دانشمندان به اشتراک گذارد و یا کارهای تحقیقاتی سایر محققان را در قالب یک مقاله مروری ارائه کند، پس جهت تکامل علم، وجود مقالات اجتناب‌ناپذیر است؛ چرا که مقالات مرتبط با یک زمینه علمی به صورت زنجیروار به هم متصل بوده و اساس و بنیان کارهای تحقیقاتی هر محقق، مقالات قبلی است، بنابراین باید دقیق از هدف یک مقاله علمی دادن اطلاعات علمی است.

مقاله‌نویسی در ایران تحت عنوان رساله‌نویسی سابقه‌ای طولانی دارد. اصطلاح مقاله در زبان فارسی، پیش از این برای تعیین موضوع مجموعه‌ای از بحث‌های گفتاری و نوشتاری به کار می‌رفت. درواقع این اصطلاح معادل باب، بخش، فصل و گفتار بود؛ مانند «چهار مقاله نظامی عروضی» که به مناسبت داشتن چهار مبحث بدین نام خوانده شده است. البته این نام‌گذاری از نظامی نبوده و دیگران بعد از وی، این نام را برای کتاب وی برگزیده‌اند. تا پایان قرن سیزدهم مقاله برای گفتارها و موعظه‌ها نیز کاربرد داشت. سخنان و گفتار مشایخ صوفیه را نیز مقاله گفته‌اند؛ مانند: «مقالات شمس تبریزی» و

مقاله در ابیات سعدی معادل سخن و گفتار است:

هفت کشور نمی‌کنند امروز بی مقالات سعدی انجمنی

یا:

شنیده‌ای که مقالات سعدی از شیراز همی برند به عالم چو نافه ختنی در مقالات تحقیقی منابع مقاله اهمیت خاص دارد. محقق باید منابع مهم را مطالعه کند و از آخرین تحقیقات و مطالعات درباره موضوع آگاه باشد و منابع مهم و معتبر را به کار گیرد. نکته مهم دیگر در نگارش مراجع مقاله امانت‌داری نویسنده است باید هر چه را از منابع دیگر گرفته با ذکر نشانی کامل و دقیق معرفی کند (علامرضایی، ۱۳۷۴: ۵۹).

مقاله با سایر نوشه‌ها از قبیل کتاب و گزارش فرق دارد؛ بنابراین باید ضوابط آن رعایت شود تا با سایر نوشه‌ها در نیامیزد. با پی بردن به اهمیت مقاله که انعکاس آخرین پژوهش‌ها و یافته‌ها در زمینه مختلف است، این نوع نوشته روزبه‌روز اهمیت یافت. توسعه مجموعه مقالات و سلسله مقالات (مجموعه مقالات مربوط به یک موضوع در چند شماره یک مجله را مقالات مسلسل یا سلسله مقالات می‌خوانند) که معمولاً در مجلات دانشگاهی چاپ می‌شود، چشم‌گیر است. با گسترش مقالات نیاز به تحقیقات جانی دیگری احساس شد که مهم ترین آن‌ها انتشار فهرست مقالات است. هر چند این کار در ایران سابقه چندانی ندارد (ستوده، ۱۳۸۱: ۲۰۰).

پیشینه مقاله‌نویسی در غرب به مقالات پلوتارک^۱، سیسرو^۲ و سنکا^۳ در یونان و روم بازمی‌گردد؛ اما مقاله‌نویسی به عنوان یک نوع ادبی نخستین بار، به وسیله «مونتنی»^۴ به کار رفت. بعد از وی «فرانسیس بیکن»^۵، نویسنده فرانسوی، نیز مقالاتی در زمینه ادبیات و فلسفه نگاشته است. سپس این اصطلاح بسیار رواج یافت و در مجتمع علمی پذیرفته شد (رضایی، ۱۳۸۲: ۱۰۴).

۱. پلوتارک یا پلوتارخوس *Πλούταρχος* (حدود ۴۶-۱۲۷ م.) از تاریخ‌نگاران، زندگی‌نامه‌نویسان و مقاله‌نویسان یونان باستان بود.

۲. سیسرو یا کیکرو یا چیجرو یا سیسرون (حدود ۱۰۶-۴۳ م.) خطیب، سیاستمدار و فیلسوف معروف رومی بود.

۳. لوکریوس سینکا *Lucius Annaeus Seneca* (حدود ۶۵-۴ م.) که به سینکای جوان مشهور بود، او اهل رم بود. وی فیلسوف رواقی، سیاستمدار، نمایشنامه‌نویس، معلم و مشاور نرون بود که مجبور شد به اتهام همدستی در توطئه قتل امپراتور خودکشی کند.

۴. میشل دو مونتنی (۱۵۳۳-۱۵۹۲) *Michel de Montaigne* یکی از تأثیرگذارترین نویسنده‌گان و فیلسوفان عهد رنسانس فرانسه است. او فیلسوف و حکیم اخلاقی بود.

۵. فرانسیس بیکن (Francis Bacon) (۱۵۶۱-۱۶۲۶) فیلسوف، سیاستمدار، دانشمند، حقوق‌دان و نویسنده انگلیسی است. بسیاری وی را محور اصلی تحول فکری در قرون‌وسطی و پدر تجزیه‌گرایی می‌دانند.

مقاله امروزه نوشتۀ بهنستت کوتاهی است که درباره موضوعات مختلف ادبی، سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و... در روزنامه‌ها و مجلات چاپ می‌شود و یا توسط پژوهندگان برای ارائه در جلسات سخنرانی، کنگره‌ها، سمینارها، یا رادیو و تلویزیون فراهم می‌شود و یکی از رایج‌ترین انواع ادبی بهشمار می‌آید. مقاله معمولاً از دیدگاه محدود و مشخص به موضوع می‌پردازد و به تفهیم یک یا چند جنبه قضیه توجه دارد نه آنکه تمام جوانب یک موضوع را مفصلأً شرح دهد. در حقیقت هر نکته کوچک و جزئی می‌تواند موضوع یک مقاله باشد.

مقاله غالباً بین پانصد تا پنج هزار کلمه است. تحول روزافزون دانش‌ها و اندیشه‌های بشری در عصر حاضر سبب رواج مقاله‌نویسی شد؛ از این‌روست که در همه روزنامه‌ها و مجلات اعم از هفتگی، ماهانه و فصلنامه‌ها که در روزگار ما منتشر می‌شود، غیر از سرمقالات آن‌ها که معمولاً به مسائل روز اختصاص دارد، مقالات فراوانی درباره موضوعات مختلف می‌توان دید (رمجو، ۱۳۷۰: ۲۲۲).

مقاله علمی گزارش نوشته شده و انتشار یافته‌ای است که نتایج تحقیقات جدید در آن حوزه تخصصی را تشریح می‌کند. مقاله علمی از چند خصیصه برخوردار است که برخی از آن‌ها عبارت است از: «محدود بودن، عام بودن، مخاطب قرار دادن گروه وسیع، استفاده از بیان تخصصی». (داد، ۱۳۹۰: ۴۴۶).

۱-۲ مهم‌ترین کارکرد مقاله در پژوهش‌های علمی

برخی از مهم‌ترین کارکرد مقاله‌نویسی به شرح زیر است:

- پژوهش، دانش نو می‌آفریند و موجب پیشرفت جامعه می‌شود.
- امکان کشف کاربرد تازه دانش کهن را فراهم می‌سازد.
- به ارتقا و تکامل معنوی و حرفة‌ای پژوهشگر کمک می‌کند.
- پژوهش به آموزش بهتر می‌انجامد، چرا که دانش نو و برنامه‌های آموزشی، مکمل یکدیگرند.
- موجب حل مسئله‌ها می‌شود (کومار، ۱۳۸۱: ۶ با تلخیص و تغیر).

۱-۳ ویژگی مقاله خوب

مقاله حاوی ۱۱ ویژگی است:

۱. نوشهای کوتاه
 ۲. به نظر
 ۳. نشان‌دهنده دیدگاه نویسنده در موضوعی خاص و محدود
 ۴. با سبکی بارز
 ۵. لحنی مناسب
 ۶. توجه برانگیز
 ۷. قلمی شیرین و رسا
 ۸. به دور از فضل فروشی
 ۹. حالی از ارجاعات فراوان و کتاب‌شناسی مبسوط
 ۱۰. با ساختاری منسجم
 ۱۱. شامل حسن ختام (موحد، ۱۳۸۷: ۱۹).
- برخی از مختصات یک مقاله خوب ادبی عبارت است از:
- الف) چهارچوب نظری داشته باشد.
 - ب) تفکر نو و جدیدی را معکس سازد.
 - ج) فرایند انجام کار را به روشنی توضیح داده باشد.
 - د) انتقادی باشد.
 - ه) حاوی ابزار جمع‌آوری اطلاعات است. برای مثال: اگر ابزار جمع‌آوری اطلاعات پرسش‌نامه است، باید سؤالات پرسش‌نامه در مقاله آمده باشد.
 - و) روش تحقیق را به خوبی توضیح دهد و روش‌های آماری مورد استفاده در آن مشخص باشد.
 - ز) حاوی جامعه آماری، نمونه و روش نمونه‌گیری باشد.
 - ح) دارای ساختار علمی باشد.

۴-۱ اهمیت و ضرورت مقاله‌نویسی

امروزه مقاله بهمنزله یکی از ابزارهای مطبوعاتی در رسانه‌های نوشتاری، وسیله‌ای برای تبادل سریع اطلاعات علمی است. مقالات در موضوعات گوناگون به حل مسائل جامعه یا زمینه‌سازی برای حل مسائل جامعه می‌پردازند. خوانندگان و متخصصان از مقاله به

سبب حجم کم و در عین حال داشتن مطالب علمی تازه بیشتر استقبال می‌کنند و می‌توانند با خواندن چند صفحه، تجربیات چندساله نویسندهای مقاله را دریابند. از سوی دیگر مراکز و سازمان‌ها و نهادهای گوناگون، در مناسبتهای مختلف از محققان دعوت می‌کنند تا در فراخوان آن‌ها، برای تدوین مقالات علمی شرکت کنند. در برخی مراکز، به دانشجویان توصیه و گاه تکلیف می‌شود که در جهت موضوع پایان‌نامه خود یک مقاله تدوین کنند. همچنین دانشپژوهان به‌ویژه دانشجویان کارشناسی ارشد برای ادامه تحصیل در مقاطع بالاتر باید بکوشند تا با تدوین و چاپ مقالات امتیاز بیشتری برای دریافت پذیرش در مراکز آموزشی و پژوهشی بهدست آورند. محققان با عرضه افکار و ایده‌های خود در قالب مقاله، سریع‌تر به ارزیابی و بازخوردیابی اندیشه‌ای خود دست می‌یابند. مجله‌های علمی و مقاله‌های آن‌ها را «گنجینه معرفت هر رشته می‌دانند و آن‌ها را تجلی کامیابی‌ها، ناکامی‌ها و چشم‌اندازهای محققان معرفی کرده‌اند که سالیان متعددی در تدوین آن‌ها مشارکت داشته‌اند». (اسلام پورکریمی، ۱۳۹۶: ۴۳۷).

بخشی از اهمیت و ضرورت مقاله‌نویسی به شرح زیر است:

- الف) (دسترسی به اطلاعات و یافته‌های آموزشی
- ب) شاخصی در ارزیابی میزان تولید دانش
- ج) ابزار گسترش و توسعه دانش
- د) ارتباط میان محققان
- ه) ثبت و ضبط دانش بشری
- و) تولید آثار و منابع مکتوب
- ز) استاندارد سازی فرایند تولید علم
- ح) کشف زمینه‌های تازه تحقیقی.» (منصوریان، ۱۳۹۳: ۲۴).

یکی از مناسب‌ترین راه‌های اشاعه دستاوردهای پایان‌نامه یا رساله را تهیه مقاله از آن می‌دانند که از رهگذر آن می‌توان نوآوری‌های حاصل از تحقیق را در اختیار علاقه‌مندان قرار داد. علاوه بر این مقاله‌نویسی پژوهشگر را وادار می‌سازد تا با مراجعة مجدد به تحقیق و بیان حاصل تحقیق در قالب و ساختار نوشتاری دیگر تقریر و بیان رسا و شیوه‌تری از آن فراهم سازد و احیاناً پاره‌ای از نقایص پایان‌نامه یا رساله را دریابد و در فرصتی مناسب به رفع و تصحیح و تکمیل آن بپردازد.

از سویی اهمیت مقاله‌نویسی هم به خود نویسنده برمی‌گردد و هم به دانش بشری؛ یعنی به تولید علم و گسترش دانش کمک می‌کند و هم خود نویسنده را توانمندتر و قابل‌تر می‌سازد تا بتواند کارهای خود را بهتر و بهروزتر تولید کند.

۱-۵ انواع مقاله

مقاله‌ها انواع گسترده و گوناگونی از نوشه‌ها را در بر می‌گیرند، اما به‌طورکلی می‌توان مقاله‌های ادبی را به انواع زیر تقسیم کرد:

۱-۵-۱ مقاله ادبی

در مقاله ادبی از مقالات مباحث ادبی و مطالبی از این دست، مورد بحث قرار می‌گیرد.

۲-۵-۱ مقاله انتقادی

مقاله‌های ادبی اغلب با انتقاد همراه هستند. منظور از بررسی انتقادی صرفاً «یافتن ایرادات محتوایی یا صوری متون و آثار نیست، بلکه توصیفی است – در حد امکان – بی‌نظرانه از واقعیت و جنبه‌های متفاوت اثر یا پدیده مورد بررسی خواه معیاری متداول برای ارزیابی و سنجش واقعیت مورد بحث وجود داشته باشد یا نه. در واقع این اصطلاح، معمولاً برای معرفی کتاب‌ها، مقاله‌ها و آثار هنری و نوشتاری تازه منتشر شده به کار می‌رود.» (فرخزاد، ۱۳۸۴: ۱۴).

نوشتن انتقادی به مطالعه انتقادی وابسته است. بیشتر مقالاتی که می‌نویسید انعکاسی از متون پیشتر نوشته شده و تفکر و پژوهش‌های پیشتر انجام شده روی موضوع است. به‌منظور نوشتن تحلیلی درباره موضوع، به مطالعه دقیق انتقادی منابع نیاز دارید تا از آن‌ها به شکل انتقادی در مباحث بحث خود استفاده کنید. قضاؤت و تفسیر شما از متونی که می‌خوانید، اولین قدم برای خلق روش خودتان است؛ اما مطالعه انتقادی چیست؟

برای خواندن متنقدانه لازم است درباره این موضوع قضاؤت کنید که متن چگونه بحث کرده است. این یک مهارت سطح بالا است. (علی و مصدق، ۱۳۹۸: ۴۰). در مقالات انتقادی، نقد به معنای آشکار کردن معایب و محاسن سخن است و در اصطلاح عبارت از شناخت ارزش و جایگاه هر پدیده یا اثر است. نویسنده، در این نوشه‌ها، باید مشخص کند که چه استدلال و منطقی نقاط قوت و ضعف نوشه‌ای را برمی‌شمرد؟

مقاله انتقادی باید «براساس عدل و انصاف و بدون هیچ‌گونه غرض ورزی نگاشته شود. هتاکی و استفاده از روش‌های مستهجن و دور از ادب از ارزش مقاله انتقادی می‌کاهد.» (اسلام پورکریمی، ۱۳۹۶: ۴۴۰).

۱-۵-۳ مقاله توصیفی

مقاله توصیفی فراهم کردن آگاهی عمومی یا اختصاصی از چگونگی وضعیت امری خاص است. چه این وضعیت، بررسی نظریه‌های علمی در شاخه معینی از دانش باشد و چه گزیده‌ای از اطلاعات مندرج در نامه‌ها و اسناد تاریخی یا ادبی و ... «در تحقیقات توصیفی که به وسیله آن محقق سعی می‌کند تا مشخصات فرد یا جامعه مورد مطالعه و روابط بین آن‌ها را معلوم کند.» (خواجه نوری، ۱۳۴۸: ۵۷).

۱-۵-۴ مقاله رسمی

مقاله رسمی جنبه غیرشخصی دارد یعنی نویسنده در مقام مرجعی مطلع و صاحب‌نظر درباره یک موضوع بحث می‌کند. نمونه این‌گونه مقالات را می‌توان در مجلات، فصلنامه‌ها و مجموعه‌های تخصصی که برای مخاطبینی خاص منتشر می‌شود، پیدا کرد. برای مثال: مجتبی مینوی، ملک‌الشعرای بهار، نفیسی، خانلری، عباس اقبال، معین، دهخدا و دیگران در مجلات ادبی زمان خود مقالات رسمی نوشتند (داد، ۱۳۹۰: ۴۴۶ با کمی اصلاح و تغیر).

۱-۵-۵ مقاله غیررسمی (=خودمانی)

مقاله غیررسمی که نویسنده آن‌ها با لحنی خودمانی‌تر به طرح مسائل عام‌تر می‌پردازد. نمونه این‌گونه مقالات، مقالات روزنامه‌ها و مجموعه مقالات است که آن‌ها را می‌توان حدفاصل بین مقالات رسمی و غیررسمی نامید (همان با کمی اصلاح).

۱-۵-۶ مقاله دانشنامه‌ای

مقاله دانشنامه‌ای متنی است که اطلاعات دائرةالمعارفی درباره یک شخصیت، جدول، فهرست، نقشه یا موضوع علمی، تربیتی و... ارائه می‌دهد.

مقاله دانشنامه‌ای درباره «یک موضوع واحد و با تکیه بر اطلاعات روشن و طبقه‌بندی شده به هدف اطلاع‌رسانی نوشته می‌شود. مؤلف مقاله دانشنامه‌ای اطلاعات جامعی درباره موضوع از منابع موثق گردآوری می‌کند و با تلخیص و ترکیب آن‌ها فشرده‌ای از معتبرترین اطلاعات را درباره هر مدخل به نگارش درمی‌آورد.» (فتوحی، ۱۳۸۷: ۸۱).

۷-۵-۱ مقاله تبلیغاتی

مقالات‌ای تبلیغاتی یا ارشادی مردم را به مباشرت در امور اجتماعی، میهنی، جنگی، خیریه و غیر این‌ها دعوت می‌کنند. در این نوع مقاله‌ها که از طرف اولیای کشوری و یا افراد صاحب‌نظر تهیه و در روزنامه‌ها و مجله‌ها منتشر می‌شوند، تلاش دارند تا مردم را به ترغیب در امور اجتماعی نظیر شرکت در انتخابات و نظرخواهی‌ها، خدمت به وطن از قبیل داوطلب شدن برای جنگ، پرداخت اعانه به آسیب‌دیدگان سیل و زلزله و غیر این‌ها تشویق کنند، تا با همیاری و همت عمومی مشکلات مختلف مرتفع شود و در زمینه‌های اجتماعی، سیاسی، نظامی، اقتصادی و همانند این‌ها پیشرفت و بهبود و پیروزی حاصل آید (وزین‌پور، ۱۳۷۱: ۱۸۹).

۸-۵-۱ مقاله عادی

مقاله عادی، به مقاله‌ای گفته می‌شود که در آن‌ها از مطالب علمی، ادبی، هنری، دینی، ورزشی، اجتماعی همانند این‌ها در سطح متعارف برای استفاده همه طبقات اجتماعی سخن به میان آمده است، و مقصود از آن‌ها دادن اطلاعات گوناگون به خوانندگان یا برانگیختن آن‌ها به انجام دادن برخی امور یا پرهیز از آن‌ها است. در این نوع از مقاله‌ها آموزش و پرورش عمومی یا گروه‌هایی از مردم و اصناف موردنظر نویسنده است و گاه ممکن است که مقصود، ذکر اخبار و بالا بردن آگاهی خوانندگان در زمینه‌های مختلف باشد (وزین‌پور، ۱۳۷۱: ۱۸۹).

۹-۵-۱ مقاله جدی

مقالات‌ای جدی به مقاله‌ای می‌گویند که براساس استدلال و منطق و تحقیق نوشته شده‌اند (همان).

۱۰-۵-۱ مقاله مرده و عقیم

مقاله‌های مرده و عقیم، مقاله‌هایی هستند که هرگز استفاده نمی‌شوند، چون حرف تازه‌ای برای مخاطبان خود ندارند، یا در جلب آن‌ها موفق نبوده‌اند (مصطفویان، ۱۳۹۳: ۳۵).

۱۱-۵-۱ مقاله خوب و معروف

تعدادی از مقاله‌ها دارای استانداردهای مربوط به یک اثر علمی هستند و مخاطبان هم دارند، اما بیشتر مبتنی بر آثار دیگران بوده و اصالت کافی ندارند، تا به آن‌ها استناد شود. این آثار، خوانندگان خود را به آثار اصیل دیگر رهنمون می‌سازند، اما خود کمتر استناد می‌شوند. بسیاری از مقاله‌های مروری و گردآوری در این دسته جای دارند (همان).

۱۲-۵-۱ مقاله موفق

آثاری که مبتنی بر ایده‌های خلاقانه هستند، نشانی از نوآوری هوشمندانه و اصالت دارند و تأثیر خوبی هم بر حوزه موضوعی مورد بحث می‌گذارند. این نوع مقاله‌ها استنادهای بهنسبت خوبی هم دریافت می‌کنند، اما این استنادها گاهی بلافصله بعد از انتشارشان نیست (همان).

۱۳-۵-۱ مقاله پُراستناد

مقالات‌های پُراستناد نه تنها ویژگی‌های مقاله موفق را دارد، بلکه بلافصله بعد از انتشار از آن استقبال می‌شود. این نوع مقاله ممکن است کیفیت خیلی بالایی نداشته باشد، اما در زمان مناسب به موضوعی پرداخته که در کانون توجه جامعه علمی بوده است (همان).

۱۴-۵-۱ مقاله پیشرو

مقاله پیشرو تأثیر شگرفی دریک حوزه موضوعی ایجاد می‌کند. تعداد این نوع مقاله بسیار کم و انگشت‌شمار است (همان).

۱۵-۵-۱ مقاله پژوهشی

اکثر مقالات چاپ شده در مجلات علمی از نوع مقالات پژوهشی هستند. این مقالات در ایران به نام مقالات علمی پژوهشی شناخته می‌شوند. اصطلاح «پژوهش» در برابر

واژه‌های کاویدن، کاوش کردن، پی‌جویی، بازجستن، تفحص، رسیدگی، تحقیق، تبع و گردآوری (دهخدا، ۱۳۷۷: ذیل واژه) آمده است. واژه «بررسی» نیز که فرهنگستان ایران آن را به جای واژه «مطالعه» پذیرفته است، معادل پژوهش به کار می‌رود. یک مقاله پژوهشی مقاله‌ای است که اساس و پایه آن را یک پژوهه پژوهشی یا آزمایشگاهی تشکیل می‌دهد. روال طبیعی ایجاد مقاله پژوهشی به این صورت است که گروهی از دانشمندان یا محققان در پی یافتن پاسخ یک سؤال علمی، دست به پژوهش علمی چه از نظر تئوری و چه از نظر آزمایشگاهی می‌زنند و نتایج یافته‌های خود را مورد تحلیل قرار می‌دهند تا بتوانند یافته‌های خود را تفسیر کنند و در صورت امکان به پرسش علمی‌ای که محرک اولیه برای آغاز این تحقیق بوده است، پاسخ دهند. این محققان یافته‌های خود را در قالب یک مقاله پژوهشی درآورده و آن را در مجلات به چاپ می‌رسانند تا سایر محققان نیز حاصل پژوهش آن‌ها را مطالعه کنند.

مقاله‌ای پژوهشی است که دارای شرایط و ویژگی‌های زیر باشد:

الف) مطالعه‌ای که در قالب مقاله به چاپ می‌رسد، باید حاصل تحقیق خود پژوهشگر باشد.

ب) پژوهشگر فرضیه و هدف تحقیق را شرح دهد.

ج) پژوهشگر روش تحقیق خود را تبیین سازد.

د) نتایج تحقیقات خود را گزارش کند.

ه) پژوهشگر نتایج تحقیق خود را مورد شرح و تفسیر قرار دهد.

مقالات پژوهشی شامل بخش‌های زیر است:

چکیده، مقدمه، مواد و روش‌ها، بحث و بررسی و نتیجه‌گیری.

پس از تحقیق و بررسی همه‌جانبه به شیوه‌های علمی و مبتنی بر فرضیه آزمون، تحقیق، بررسی و نتیجه‌گیری تهیه شده و در آن آخرین نتایج به دست آمده از یک پژوهش معین، مورد بحث قرار می‌گیرد.

در مقالات پژوهشی دسته‌بندی جداگانه‌ای براساس محتوای مطالعات مقاله وجود دارد که از این دیدگاه مقاله‌ها به چهار نوع تحقیقی، تحلیلی، مروری و گردآوری تقسیم می‌شوند: